

روانشناسی رنگ و کاربرد آن در شهر

مسعود داوری نژاد مقدم^{۱*}، منصوره شعبانی^۲

۱- دانشجوی دکتری، برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی، عضو هیأت علمی دانشگاه بینالود مشهد، ایران، صندوق پستی: ۹۱۸۹۵-۱۱۳۱

۲- کارشناس، مهندسی شهرسازی، دانشگاه اقبال لاهوری مشهد، ایران، صندوق پستی: ۹۱۸۹۵-۱۱۳۱

تاریخ دریافت: ۹۲/۴/۲۶ تاریخ بازبینی: ۹۲/۷/۱۴ تاریخ پذیرش: ۹۲/۹/۲۰

چکیده

رنگ همه چیز است، وقتی می‌گوییم همه چیز، یعنی بدون رنگ نمی‌توان چیزی را تصور کرد. دنیای بدون رنگ، دنیای مرده و خاکستری است. رنگ در معماری و شهرسازی جایگاه ویژه‌ای دارد. امروزه در بسیاری از شهرهای جهان به‌کارگیری مناسب رنگ به عنوان مظهری از پیوند بین انسان و محیط، ساده‌ترین و مؤثرترین عامل در جهت سرزندگی مورد استفاده قرار گرفته است. رنگ شهر را در نمای ساختمان‌ها، کف‌سازی‌ها، میلمان شهری، فضای سبز، وسایل نقلیه و حتی افرادی که در طول روز در شهر رفت و آمد دارند، می‌توانیم ببینیم. رنگ علاوه بر اینکه بیان احساس ماست، بیان احساس شهر هم هست، رنگ‌ها می‌توانند زندگی شهری را سرزنده و شاد یا غمگین و سرد نشان دهند. همچنین به‌کارگیری رنگ‌های مناسب باعث برجسته کردن زیبایی‌های شهر یا در جایی باعث پنهان‌سازی عیوب طراحی می‌شود. با این توصیف، در این مقاله سعی قصد داریم تا ضمن بیان تاریخچه و خواص رنگ‌ها به بحث روانشناسی رنگ و کاربرد آن در شهر بپردازیم و در نهایت شهر را به سمت و سوی راهکار "طرح جامع رنگ در شهر" با توجه به اقلیم و فرهنگ، سوق دهیم.

واژه‌های کلیدی

رنگ، روانشناسی رنگ، شهر.

*Corresponding author: masood.davarinezhad@stu.um.ac.ir

Colour psychology and it's application in cities, M. Davarinezhad Moghadam, M. Shaebani

۱- مقدمه

و یا در بالای آن به‌عهده دارد. از سوی دیگر، اصولاً وظایف سیستم اعصاب خودکار محدود به وظایفی است که در زیر آستانه آگاهی صورت می‌گیرد، و به همین دلیل است که باید بر یک مبنای مستقل و خودکار عمل نماید. ضربان قلب، بالا و پایین رفتن ریه‌ها، هضم غذا، همگی آنها در واقع اعمال پیچیده و غیر ارادی بدن ما هستند که در شمار وظایف سیستم عصبی خودکار قرار دارند [۳]. سیستم اعصاب خودکار از دو شاخه مکمل یکدیگر یعنی سیستم اعصاب سمپاتیک و سیستم اعصاب پاراسمپاتیک تشکیل شده است که در مخالفت با یکدیگر عمل می‌کنند، رشته‌های عصبی هر دو سیستم مزبور به هر یک از دستگاه‌های بدن ما می‌روند که جنبه خودکار دارند. مثلاً تعداد ضربان قلب بستگی به تعادل این دو شاخه از سیستم اعصاب خودکار دارد. معذالک بر اثر تأثیرات فیزیکی (نظیر کار و تلاش) یا احساسی و عاطفی (نظیر ترس، خشم و دلواپسی) سیستم اعصاب سمپاتیک بر پاراسمپاتیک غلبه می‌کند و تعداد ضربان قلب را افزایش می‌دهد. به طور کلی در شرایط اضطراب، فعالیت شدید یا ضرورت محض، سیستم اعصاب پاراسمپاتیک تحت الشعاع اعصاب سمپاتیک قرار می‌گیرد. البته به محض این که حالت تنش (فشار روحی) برطرف شد، سیستم اعصاب مزبور در شرایط آرامش خاطر، شاخه مهمی از سیستم اعصاب خودکار به‌شمار می‌آید. حتی امروزه نیز این سازوکار کاملاً شناخته نشده است که چرا رنگ واقعاً «دیده می‌شود» و به عنوان رنگ شناخته می‌گردد. وقتی این پرسش ساده عنوان می‌شود که «چگونه ما رنگ را می‌بینیم؟» پاسخ‌هایی با عقاید مختلف بیان می‌شوند، و حتی مواردی نیز وجود دارد که این تردید به ما دست می‌دهد که پرسش مزبور خطاست و یا این که بر فرض منطقی نادرستی استوار است. با این وصف، به نظر می‌رسد که «نظریه تضاد» هرینگ (فیزیولوژیست) کاملاً با آنچه که به‌راستی در استفاده از آزمایش رنگ مشاهده می‌شود، انطباق دارد [۴].

۴- تئوری اکسپرسیون^۴ رنگ

مشاهده و فعل و انفعالات بصری، عکس‌العمل‌های مغناطیسی شیمیایی را در چشم بوجود می‌آورد که همراه با آنها جریاناتی در قلمرو روانی انسان به وقوع می‌پیوندد. چنین واکنش‌هایی که بعد از مشاهده رنگ اتفاق می‌افتد در قسمت درونی انسان و در روی مناطق روانی تأثیر می‌گذارد. بنابراین علت عمده تأثیرات عصبی و ذهنی «مشاهده» است. گوته^۵ در باب زیبایی‌شناسی و فعل و انفعالات رنگی، مطالبی گفته که تجزیه و تحلیل دقیق آنها برای هنرمندان رنگ‌شناس بسیار با ارزش است. کیست که به اثر عمیق رنگ‌ها بر روی انسان تردید داشته باشد، خواه آگاهانه و خواه بی‌خبر. بدون شک رنگ‌ها اثرات بسیار عمیقی در روی سلسله اعصاب و حالات روانی دارد. رنگ آبی تیره دریاها و کوهستان‌هایی که در فاصله‌های دور قرار دارند ما را فریفته خود می‌سازند و به وجد می‌آورد، ولی اگر با همان رنگ آبی اطاق را رنگ کنیم، مرموز و بی‌روح و هراس‌انگیز خواهد بود. انعکاس رنگ آبی بر روی

اصولاً در شهرهای امروز توجه به مقوله رنگ و تأثیرات فضای آن بر ساکنان شهری کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، ما می‌توانیم بر اساس یک تفکر سازمان یافته در ساختار شهرهای امروز، از مقیاس خرد (دکوراسیون داخلی و نماهای بیرونی) تا مقیاس کلان، در حد شهرهای فعلی، در ایجاد تمرکز ذهنی و افزایش احساس آرامش در قالب محیط مؤثرتر عمل نماییم. در این مقاله به بررسی اصول و عوامل روانی رنگ‌ها به صورت کاربردی در یک چهارچوب فضایی نگریسته شده است و سعی شده ضن آشنایی با مفاهیم اولیه رنگ، به ارتباط آن با انسان و شهر نیز پرداخته شود.

۲- تاریخچه رنگ

یکی از نخستین آثار ثبت شده از نیروی جادویی رنگ‌ها را می‌توان در غارهای لاسکاس^۱ و آلتی مارا^۲ مشاهده کرد. نقاشان این تصاویر، نقاشی‌های خود را با دست ترسیم نموده و با استفاده از ساده‌ترین رنگ‌های طبیعی همچون سنگ آهن قرمز و زرد، منگنز و گل سیاه که در کف غارها در دسترس بود، تنوع قابل ملاحظه‌ای از رنگ‌ها را در هنر خود به‌کار بگیرند. انسان‌های ما قبل تاریخ با مشاهده دگرگونی رنگ‌های طبیعت خیلی زود به اهمیت رنگ‌ها پی بردند. کشیدن تصاویر در غارها، در میان جوامع قبیله‌ای جایش را به خود آرایی بر سطح بدن داد. اعضای هر قبیله تمامی اعضا سطح بدنشان را مطابق با طرح بخصوصی رنگ آمیزی می‌کردند تا موقعیت خاص خود را در جامعه نشان دهند. رنگ بدن و شیوه خود آرایی نشانگر هویت و تعلق هر فرد به جامعه‌ای خاص بود و درعین حال موقعیت او را در میان سایر اعضا تعیین می‌کرد و درست به مثابه مدل‌های خاص لباس (لباس‌های متحدالشکل افراد پلیس و پزشکان و غیره) عمل می‌کردند [۱].

۳- فیزیولوژی رنگ

آزمایش‌هایی که در آن افراد را وادار به تفکر درباره جنبه روانی رنگ قرمز سیر در زمان‌هایی با طول مدت متفاوت کرده‌اند، نشان داده است که این رنگ سیستم عصبی را تحریک می‌کند، یعنی فشار خون را بالا می‌برد و تنفس ضربان قلب را سریع‌تر می‌کند. لذا رنگ قرمز از لحاظ تأثیری که بر سیستم عصبی و خصوصاً شاخه سمپاتیک سیستم خودکار عصبی دارد، یک عامل محرک به‌شمار می‌آید. از سوی دیگر، آزمایش‌های مشابهی که در مورد رنگ آبی سیر صورت گرفته است، نتایج معکوسی را به‌دست داده است، یعنی فشار خون پائین آمده و از سرعت تنفس و ضربان قلب کاسته شده است. رنگ آبی مایل به تیره (سرمه‌ای) تأثیری آرام‌بخش دارد و اصولاً در شاخه پاراسمپاتیک سیستم عصبی خودکار عمل می‌کند [۲]. شبکه‌های پیچیده اعصاب و رشته‌های عصبی را که توسط آنها بدن انسان و تمام اندام‌های آن کنترل می‌شود، می‌توان تحت دو عنوان اصلی گنجانید که عبارتند از سیستم اعصاب مرکزی و سیستم اعصاب خودکار. سیستم اعصاب مرکزی را می‌توان، با دقت کافی، اندامی دانست که وظایف فیزیکی و حسی را در آستانه آگاهی

³ Precy Theodore Herring (1967- 1872)

⁴ Expression

⁵ Goethe

¹ Lascaux

² Altimara

دارد رنگ آبی با اعصاب پیوسته است. اشخاصی که رنگ آبی را ترجیح می‌دهند، اغلب داری پوستی رنگ باخته و گردش خون آنها ضعیف است و دارای اعصابی قوی و محکم هستند. آبی، رنگی است پر قدرت در طبیعت و دوران خودنمایی آن فصل زمستان است. زمانی که رشد و نمو طبیعت خاموش و تمام جوانه‌ها در ظلمت و خوابیده‌اند، رنگ آبی زندگی خود را آغاز می‌کند و جلوه و شکوه می‌یابد. رنگ آبی همیشه سایه‌دار و همواره میل دارد در تاریکی خود نمایا کند. همیشه نامحسوس است و در عین حال اتمسفر شفافی را می‌نمایاند.

۴-۲- رنگ قرمز

قرمز رنگی است با کوتاه‌ترین طول موج که با داشتن حرارت انتهای طیف نماینده آتش می‌باشد. رنگ قرمز سمبل زندگی، قدرت و نشاط است. وجود رنگ قرمز روشن نشانه سخاوت، بلند پروازی، عاطفه و دلبستگی است. زیادی رنگ قرمز به معنی گرایش‌های مادی قوی است. قرمز تیره نشان‌دهنده هیجان‌ات قوی، عشق، پشتکار، نفرت، خشم و غیره است. سایه‌های ابری تیره از یک رنگ همواره منفی هستند. قهوه‌ای متمایل به قرمز وجود شهوت و هوسرانی و قرمز کدر وجود حرص، ولع و قساوت را در فرد نشان می‌دهند. ارغوانی نشانه امیال و دلبستگی‌های پست و سرخ نماینده لذت جنسی است [۶]. قرمز یکی از دوازده رنگ دایره رنگی است که نه به آبی متمایل است و نه از زردی نشانی دارد. به شدت می‌درخشد و به آسانی تاریک و خاموش نمی‌گردد. قرمز رنگی است بسیار انعطاف‌پذیر و به حالات مختلفی در می‌آید. به راحتی می‌توان آن را با آبی یا زرد ترکیب نمود و استعداد فراوانی برای تغییر مایه‌های رنگی دارد. قرمز نارنجی رنگ تاریک و متراکم است و حرارت و تابندگی آن، حرارتی درونی و باطنی است. وقتی رنگ قرمز به قرمز نارنجی مبدل شود، نیرویی آتشین و ملتهب پیدا می‌کند. رنگ قرمز سمبل حیات و زندگی است و عامل موثری در سازندگی و تشدید رویش گیاهان بوده و بیان‌کننده هیجان و شورش است. رنگ قرمز را هم‌رنگ ستاره مریخ می‌دانند و علامت جهان متلاطم، جنگ و شیطانی بوده و نشانی تثبیت شده از مبارزه و انقلاب و شورش است. قرمز نارنجی، تابشی پر شور از عشق، و قرمز ارغوانی بر عشقی روحانی دلالت می‌کند. در رنگ ارغوانی قدرت روحانی و غیرروحانی (دنیوی) با هم متحدند. اگر رنگ نارنجی تیره گردد، قرمز را به حالتی آتشین و ملتهب در می‌آورد، و دارای اثر گرما و حرارتی خشک می‌شود. قرمز در روی سیاه، تضاد ایجاد می‌کند و به طرف قرمز نارنجی متمایل می‌شود و حالت شرور و فاتح به خود می‌گیرد. قرمز نارنجی و قرمز ارغوانی، دو نقطه متقابل به هم بوده، اولی شرور و شیطانی است، دومی پاک و آسمانی است.

۴-۳- رنگ زرد

زرد سمبل عقل و خرد و رنگ غالب شبکه خورشیدی است. این مرکز انرژی سیستم گوارش را کنترل نموده و از طریق فعالیت زدایشی خود بر کبد و روده‌ها به تصفیه بدن کمک می‌کند [۶]. زرد، روشن‌ترین رنگ بین کلیه تهرنگ‌هاست و زمانی که با رنگ‌های خاکستری، سیاه، بنفش

پوست، آن را رنگ پریده و همچون رنگ مرده در می‌آورد. در تاریکی شب رنگ نئون‌های آبی رنگ، بسیار جالب و فریبنده است. این فریبندگی به علت زمینه سیاه و تاریک آنها است و زمانی که با رنگ‌های قرمز و زرد دست به دست هم دهند روح و جلوه می‌یابند. رنگ آبی آسمان آفتابی اثری فعال و جان بخش دارد، در حالی که رنگ آبی مهتابی با اثری آرام، مقاومت را از بین می‌برد و دل‌تنگی و رکود را با حالتی آرام بر جای می‌گذارد. قرمزی چهره دلالت بر خشم، غضب، طغیان، هیجان و تب دارد. اگر چه رنگ‌های آبی، سبز و یا زرد به صورت خالص نشانی از بیماری ندارند، اما همین رنگ‌ها در صورتیکه به صورت انسان بتابد، به آن حالتی بیمارگونه می‌دهد. قرمزی آسمان علامت طغیان و هجوم هوای متلاطم، و آسمان آبی، سبز و زرد روشن، نوید آرامش و هوای باز را می‌دهد. روی همین پایه و اساس و تجربیات حاصله از طبیعت، ارائه فرمول‌های ساده در مورد معانی و محتوی رنگ‌ها غیر ممکن است. سایه‌های زرد رنگ، نورهای بنفش، آتشی برنگ آبی - سبز، یخ قرمز- نارنجی، اکسپرسیونی از رنگ‌ها برای ما ایجاد می‌کند که با تجربیات ما وفق نمی‌دهد و عالمی دیگر دارد. کسانی که نسبت به رنگ‌ها حساس‌تر و نکته بین هستند، قادرند هر یک از درجات رنگ مایه‌ها را به تنهایی و به دقت ببینند و رنگ‌های هم پایه را در تصویری رنگارنگ بشناسند، بدون آنکه به شیئی توجهی کنند. (هم‌چنانکه درک موسیقی برای کسی که شم موسیقی ندارد چندان قابل فهم نیست). پس هر فردی از نظرگاه خود رنگ را می‌بیند و نسبت به میزان آشنایی و حساسیت خود آنها را ارزیابی می‌کند. به علاوه، این صحیح نیست که معیار سنجش و صحت و سقم رنگی را خوش‌آیند بودن و ناخوش‌آیند بودن از آن قرار بدهیم و آن را معیار معتبر و نافذی بدانیم، اگر پایه و اساس قضاوت را روی تناسبات و روابط نسبت‌های رنگی بگذاریم و مقامت هر رنگ را با در نظر گرفتن رنگ مجاور و یا مجموعه رنگ‌ها قرار دهیم، راه سودمندی پیش گرفته‌ایم [۵].

۴-۱- رنگ آبی

آبی، رنگ غالب است و در انتهای سرد طیف جای دارد. رنگ آبی سمبل الهام، ایثار، صلح و آرامش است. رنگی بسیار مطلوب برای تعمق، مراقبه و مکان‌های شفاست. رنگ آبی خالص پررنگ نشانه احساسات ناب مذهبی، آبی رنگ پریده اثیری نشانه نسبت به آرمانی اصیل و آبی روشن نشانه وفاداری و صداقت می‌باشد. زیادی پرتو آبی دلالت بر وجود طبیعتی هنرمندانه و موزون و ادراکات روحی دارد. این رنگ را می‌توان به عنوان یک حفاظ به کار برد. برای این منظور مجسم کنید که شل آبی بلندی را که تا پاهایتان را می‌پوشاند به تن کرده، کلاه آن را بر سر نهاده و زپیش را سرتاسر بسته‌اند. با پوشیدن این شل خود را در برابر هر نوع اثرات خارجی و انرژی‌های منفی حفاظت کرده و فقط به آن دسته انرژی‌ها اجازه ورود می‌دهید که خود انتخاب کرده‌اید [۶].

رنگ آبی خالص، رنگی است که نه نشانی از زرد دارد نه اثری از رنگ قرمز. آبی در مقابل قرمز همواره بی‌تحرك و رنگی است ناشکیبا. از نقطه نظر معنویت، آبی فعال به نظر می‌آید و قرمز از همان نظر بردبار و بی‌اراده است. آبی همیشه رو به سردی و قرمز رو به گرمی می‌رود. آبی همواره متوجه درون است. به همان اندازه که رنگ قرمز با خون الفت

تنزل جلوه آن می‌شود. در صورتی که رنگ قهوه‌ای به‌دست آمده از ترکیب نارنجی و سیاه را با سفید روشن‌تر کنیم، رنگ بژ، گرمی به‌وجود می‌آید که معمولاً در رنگ‌آمیزی فضاهای داخلی استفاده می‌شود و رنگی گرم و تابان است [۵].

۴-۶- رنگ بنفش

بنفش رنگ روحانیت، عزت نفس و وقار است، رنگی مفید برای غالب افرادی که برای افکار، احساسات یا جسم خود ارزش قائل نیستند. این افراد اگر چه می‌توانند به دیگران عشق بورزند، اما قادر به دوست داشتن خود نیستند. هر گاه چنین حالتی را در بیمار احساس گردد، به او توصیه می‌شود که به‌عنوان نخستین کار در صبحگاه و آخرین کار در شب در آینه نگاه کرده و به تصویر خود بگوید که چقدر دوستش می‌دارد. بیماران غالباً به این توصیه می‌خندند و در شروع این تمرین، احساس کم‌رویی می‌کنند، اما بعدها از موثر بودن آن در شگفت می‌مانند. بنفش رنگی همبسته با بصیرت و خود برتر است، رنگی الهام بخش که بسیاری از موسیقی‌دان‌ها، شعرا و نقاشان در این باره اذعان داشته‌اند که بزرگترین لحظات الهام بخش آنان زمانی به سراغ شان آمده که در محاطره پرتو بنفش بوده‌اند [۶]. بنفش آبی سمبل هرج و مرج، مرگ، ستایش و عظمت است، و بنفش آبی رنگ، القاء‌کننده تنهایی است. بنفش قرمز سمبل عشقی یزدانی و سلطه روحانی است در طبیعت بسیاری گل‌های بنفش رنگ هستند که در وسط آنها جوانه‌ها و پرچم‌های زرد رنگی قرار گرفته است و جلوه خاصی دارند. به طور کلی تمام رنگ‌های روشن، جنبه‌های مثبت زندگی را نشان می‌دهند و نشانه زندگی هستند، در حالی که رنگ‌های تیره و تاریک سمبل‌های منفی و گرفته‌اند [۷].

۴-۷- رنگ سیاه (تاریکی)

هر جا که نور و روشنایی نباشد ظلمت و تاریکی است. رنگ سیاه تیره‌ترین رنگ است و در واقع خود را نفی می‌کند. نمایشگر ظلم، ماتم، تاریکی، مرگ و انتها است. نمایانگر مرز مطلق است که در فراسوی آن زندگی متوقف می‌گردد و لذا بیانگر فکر پوچی و نابودی است سیاه به معنی «نه» بوده و نقطه مقابل «بله» سفید است. سفید به صفحه خالی می‌ماند که داستان را باید روی آن نوشت ولی سیاه نقطه پایانی است که در فراسوی آن هیچ چیز وجود ندارد نشانگر ترک علاقه، تسلیم یا انصراف نهایی بوده و از تأثیر قوی بر هر رنگ که در همان گروه قرار گرفته باشد برخوردار است و خصلت آن رنگ را مورد تأکید و اهمیت قرار می‌دهد. [۷]

۴-۸- رنگ سفید (نور)

جالب است که بدانیم بسیاری از نقاشان سفیدی و سیاهی را رنگ نمی‌دانند و آنها معتقد هستند که نور و سیاهی است که این دو را می‌سازد و در بسیاری از مکاتب نقاشی این دو هر دو در تابلوها در حال جنگ هستند و باید میزان و جای هر کدام در صفحه از قبل معلوم و

مخلوط شود، تمام خصوصیاتش را از دست می‌دهد. زرد تراکمی است از سفیدی. به‌طور کلی رنگ زرد، نشان روشنی و نور است. از نظر مردم عادی «دیدن نور» تحقق واقعیتی است که قبلاً پنهان بوده است. وقتی گفته می‌شود که فلانی «روشن» است. این نشان هوش و آگاهی او است. بنابراین رنگ زرد، روشن‌ترین رنگ‌ها است. از لحاظ سمبلیک با فهم و دانایی ارتباط دارد و نشان دانش و معرفت است.

۴-۴- رنگ سبز

رنگ سبز در میانه طیف و به دور از انتهای گرم و سرد آن قرار دارد. سبز رنگ تعادل، توازن و همدلی است و رنگ غالب چاکرای قلب می‌باشد. وجود رنگ‌های سبز روشن درخشان سمبل صفات نیکو، رنگ سبز کم‌رنگ نشانه سعادت و موفقیت، سبز معتدل نماینده تطابق و انعطاف‌پذیری، سبز روشن نشانگر همدلی، سبز تیره نشان‌دهنده حقه بازی و سبز زیتونی بیانگر خیانت و دورویی می‌باشند. زیادی پرتو سبز فردگرایی و استقلال فرد را می‌رساند. رنگ سبز با دارا بودن خواص ضدعفونی در درمان عفونت‌ها به‌کار می‌رود. رنگ سبز بدن را از سموم پاک کرده، انرژی‌های مثبت و منفی آن را متعادل می‌سازد. از طرفی باعث هماهنگی جسم، ذهن و روح می‌گردد. هنگامی که این سه بعد از بدن انسان در تعادل و هماهنگی با یکدیگر قرار گیرند، کلیت فرد به وقوع می‌پیوندد [۶]. رنگ سبز، رنگ دنیای سبزیجات است که معلول عمل فتوسنتز گیاهان می‌باشد. وقتی زمین را روشنی فرا می‌گیرد و ذرات آب و هوا در فضا رها می‌شوند رنگ سبز به وجود می‌آید. رنگ سبز نشان دهنده ارضاء آرامش و امیدواری است. رنگ سبز آمیزشی است از دانش و ایمان. وقتی که رنگ سبز متمایل به زرد می‌شود (زرد سبز)، احساس جوانی و نیروی بهاری را بوجود می‌آورد. در بهار و تابستان که رنگ سبز فراوان است، خوشحالی و لذت بردن از این ایام غیر قابل تصور است. وقتی که رنگ سبز خالص با خاکستری تیره گردد رو به زوال می‌رود. رنگ سبز زرد در کنار رنگ نارنجی شدیدترین اثر خود را دارد و رنگی فعال می‌شود، سپس به حالتی معمولی و لطیف مبدل می‌گردد. تغییر مایه‌های رنگ سبز بسیار فراوان است و هر کدام جلوه و بیانی خاص دارد و می‌تواند با درجات مختلف خود، تضادهای زیادی به وجود آورد. [۵].

۴-۵- رنگ نارنجی

نارنجی سمبل انرژی است. وجود نارنجی روشن، نشانه سلامت و سرزندگی، نارنجی پرنرنگ نشانه غرور و نارنجی مات و تیره نشانه کم‌هوشی است. زیادی رنگ نارنجی، نمایانگر فراوانی نیروی پویایی حیات می‌باشد [۶]. نارنجی رنگی مرکب از زرد و قرمز است و در حد وسط این دو رنگ، رنگ نارنجی درخشش و تابندگی فوق‌العاده دارد. از بین رنگ‌های موجود، رنگ نارنجی دارای درخشش خورشید است. دارای حد اعلا گرما است و زمانی که متمایل به قرمز گردد انرژی فعالی در خود حفظ کرده است. در صورتی که رنگ نارنجی را با سیاه ترکیب و تاریک نمائیم، ماهیت خود را از دست می‌دهد و رو به زوال می‌رود و به صورت قهوه‌ای خاموش و بی‌اثر در می‌آید. ترکیب آن با رنگ سفید نیز باعث

کمترین اشتها را بر می‌انگیزد. در برخی از برنامه‌های کاهش وزن توصیه می‌شود که غذای خود را در بشقاب‌های آبی بکشید. رنگ آبی به ندرت به صورت طبیعی در خوراکی‌ها وجود دارد. همچنین رنگ آبی غذا معمولاً به عنوان نشانه فاسد بودن و یا سمی بودن آن در نظر گرفته می‌شود. رنگ آبی می‌تواند باعث کاهش ضربان قلب و حرارت بدن گردد.

۵-۵- روان‌شناسی رنگ سبز

رنگ سبز، رنگ سردی است که نماد طبیعت است. پژوهشگران دریافته‌اند که رنگ سبز می‌تواند باعث افزایش قابلیت خواندن گردد، برخی از دانش‌آموزان و دانشجویان با قراردادن یک برگه شفاف سبز رنگ بر روی صفحه کتاب، می‌توانند مطالب را با سرعت بیشتری از حد معمول بخوانند و درک کنند. این رنگ، از دیر باز نماد باروری بوده و در قرن پانزدهم برای لباس عروسی به کار می‌رفته است. از رنگ سبز در دکوراسیون به دلیل اثر آرام بخشی آن استفاده می‌شود و باعث کاهش استرس می‌شود. کسانی که در فضای کاری سبز رنگ کار می‌کنند، کمتر دچار تنش دستگاه گوارش می‌شوند.

۵-۶- روان‌شناسی رنگ زرد

رنگ زرد، رنگی گرم و شاد است. رنگ زرد به دلیل مقدار زیاد نوری که منعکس می‌کند، بیشتر از بقیه رنگ‌ها چشم را خسته می‌کند. استفاده از رنگ زرد برای پس زمینه کاغذ یا نمایشگر کامپیوتر می‌تواند باعث چشم درد یا در حالت‌های خاص از دست دادن بینایی گردد. این رنگ می‌تواند احساس رنجیدگی و خشم را به وجود آورد. با وجودی که رنگ زرد به عنوان یک رنگ شاد شناخته می‌شود اما بیشتر مردم در اتاق‌های زرد رنگ، هیجانشان را از دست می‌دهند و بچه‌ها نیز در اتاق‌های زرد رنگ، بیشتر گریه می‌کنند. رنگ زرد باعث افزایش سوخت و ساز بدن انسان می‌گردد. چون رنگ، از بقیه رنگ‌ها زودتر دیده می‌شود، بیشتر از بقیه برای جلب توجه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵-۷- روان‌شناسی رنگ ارغوانی

رنگ ارغوانی نماد وفاداری، ثروت و نشانگر عقل و معنویت است. رنگ ارغوانی در طبیعت کم است و به همین دلیل ممکن است به عنوان نشانه مصنوعی در نظر گرفته شود.

۵-۸- روان‌شناسی رنگ قهوه‌ای

رنگ قهوه‌ای، رنگی طبیعی است که برانگیزاننده حس قدرت و اطمینان‌پذیری است. همچنین می‌تواند حس غم و انزوا را به وجود آورد. رنگ قهوه‌ای، حس گرما، محبت، آسایش و امنیت را به ذهن می‌آورد. معمولاً بیانگر طبیعی بودن، زمینی بودن و متفاوت بودن است اما گاهی می‌تواند نشانگر پیچیدگی نیز باشد.

مشخص گردد. سفیدی و بی‌آلایشی نشانه پاکي و بی‌رنگی است. نشانگر معصومیت و صداقت است. رنگی سرد و نشانه برف و یخ است که در انسان احساس دوری، عمق، بعد مسافت، مرگ، بی‌روحی، پرواز، مرده و روح می‌کند. رنگی است که با تمام رنگ‌ها ترکیب می‌شود و آنها را ضعیف می‌کند [۸]. در اسلام توصیه زیادی به پوشیدن و استفاده از رنگ سفید و پاکي آن شده است به طوری که رنگ لباس احرام نیز سفید انتخاب شده تا به هیچ رنگی آلوده نباشند.

۵-۵- روان‌شناسی رنگ‌ها

روانشناسی رنگ مبحث بسیار مهمی است که به وسیله آن می‌توان به هویت فرد، جامعه و شهر رسید که با فرآیندهایی همچون انتخاب رنگ‌ها، تفسیر، تحلیل، تأثیرات روانی رنگ‌ها همراه است [۴].

۵-۱- روان‌شناسی رنگ سیاه

سیاه تمام نورها در طیف رنگ جذب می‌کند. معمولاً به عنوان نماد ترس یا شیطان مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما به عنوان نشانگر قدرت نیز شناخته می‌شود، از رنگ سیاه برای نشان دادن شخصیت‌های خطرناک مثل دراکولا و یا جادوگران استفاده می‌شود. رنگ سیاه در بسیاری از فرهنگ‌ها برای مراسم سوگواری مورد استفاده قرار می‌گیرد، این رنگ همچنین نشانگر غمگینی، جذابیت جنسی و رسمی بودن است. در مصر قدیم، رنگ سیاه نشانگر زندگی و تولد دوباره بوده است. رنگ سیاه معمولاً به دلیل لاغر نشان دادن در نمایش‌های مد مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵-۲- روان‌شناسی رنگ سفید

رنگ سفید می‌تواند در انسان احساس فضای بیشتر به وجود آورد. معمولاً نشانگر سرما، پاکیزگی و آرامش است. اتاقی که کاملاً به رنگ سفید نقاشی شده باشد ممکن است جادار و بزرگ به نظر آید اما خالی و سرد است. بیمارستان‌ها و کادر پزشکی از رنگ سفید برای ایجاد حس پاکیزگی استفاده می‌کنند.

۵-۳- روان‌شناسی رنگ قرمز

رنگ قرمز، رنگ گرمی است که برانگیزاننده هیجانات قوی است. نشانگر عشق، حرارت و صمیمیت است. رنگ قرمز، به وجود آورنده احساس شور و هیجان و تحریک کننده احساس خشم و عصبانیت است.

۵-۴- روان‌شناسی رنگ آبی

آبی، رنگ مورد علاقه بسیاری از مردم و محبوب‌ترین رنگ در بین مردان است. رنگ آبی، می‌تواند احساس غم، درون‌گرایی یا گوشه‌گیری را در بعضی افراد به وجود آورد. معمولاً برای دکور دفاتر مورد استفاده قرار می‌گیرد زیرا افراد در اتاق‌های آبی کارایی بیشتری دارند. رنگ آبی با وجودی که از محبوب‌ترین رنگ‌هاست اما یکی از رنگ‌هایی است که

۵-۹- روان‌شناسی رنگ نارنجی

رنگ نارنجی، ترکیب زرد و قرمز است و به عنوان یک رنگ انرژی‌زا در نظر گرفته می‌شود. احساس هیجان، گرما و شور و شوق را به ذهن می‌آورد و معمولاً برای جلب توجه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵-۱۰- روان‌شناسی رنگ صورتی

رنگ صورتی، در واقع همان رنگ قرمز کم رنگ است و معمولاً نشانگر عشق است. این اثر آرام‌بخشی دارد و در ورزشگاه‌ها معمولاً رختکن تیم حریف را به رنگ صورتی نقاشی می‌کنند تا بازیکنان آن‌ها کم انرژی و منفعل شوند. با وجودی که اثر آرام‌بخشی رنگ صورتی مشخص شده است ولی پژوهشگران دریافته‌اند که این اثر تنها در خلال مواجهه اولیه به وجود می‌آید. مثلاً هنگامی که از این رنگ در زندان‌ها استفاده شد، زندانیان پس از عادت کردن به آن، حتی نا آرامتر از قبل شدند.

۶- رنگ درمانی

عبارت است از هنر قراردادن اندام‌های بدن در معرض رنگ‌های مختلف، به منظور کمک به سلامت تعادل و تندرستی عمومی بدن که باعث یک هم‌ردیفی بین اعضا می‌شود که منتهی به رشد فردی و بلوغ معنوی می‌گردد و اگر ما بتوانیم تأثیراتی که هر رنگ در فرد و فضا دارد را بررسی کنیم و در شهرمان بر اساس نوع فعالیت آن استفاده کنیم چه نیروی عظیمی بوجود می‌آید که باعث پیشرفت شهر می‌شود [۹]. در برخی از فرهنگ‌های قدیمی، از جمله مصری‌ها و چینی‌ها، از رنگ‌ها برای درمان استفاده می‌شده است. این کار که گاهی به آن نور درمانی یا رنگ‌شناسی نیز گفته می‌شود هنوز هم به عنوان روش درمان جایگزین مورد استفاده قرار می‌گیرد. استفاده از رنگ‌ها در این روش عبارتند از:

قرمز برای تحریک بدن و ذهن و افزایش تمرکز

زرد برای تحریک اعصاب

نارنجی برای بالا بردن سطح انرژی

آبی برای کاهش درد و تسکین بیمار

نیلی برای تسکین ناراحتی‌های پوستی

اغلب روان‌شناسان به رنگ درمانی به دیده شک و تردید می‌نگرند و می‌گویند که درباره تأثیرات احتمالی رنگ‌ها اغراق شده و رنگ‌ها در فرهنگ‌های مختلف، معانی متفاوتی دارند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که در بسیاری از موارد، تأثیرات رنگ‌ها در تغییر حالت افراد، تأثیراتی زودگذر و موقتی بوده است. برای مثال، قراردادن افراد در اتاق آبی ممکن است در ابتدا احساس آرامش در آن‌ها به وجود آورد اما این اثر پس از آن که آن‌ها آرامشان را بازیافتند، به تدریج کاهش خواهد یافت.

۷- تأثیر رنگ در فضا

اهمیت رنگ‌های فضاهای داخلی و نفوذ آنها بر افراد در زمان روشن می‌شود که به این واقعیت توجه کنیم که تقریباً به طور متوسط دو سوم از وقت‌مان را در محیط‌های بسته سپری می‌کنیم و مهم‌تر از آن این است

که تمام این محیط‌های بسته در کنار هم شهر را می‌سازند، رنگ یکی از عواملی است که به وسیله آن می‌توانیم با محیط پیرامون خود ارتباط برقرار کنیم. ما به‌وسیله رنگ می‌توانیم فضای کسالت بار و یکنواخت اطراف را به مکانی روح بخش و مطلوب مبدل سازیم. تغییر رنگ دیوارها می‌تواند نتایج چشمگیری به بار آورد برای آنکه بتوانیم ارتباطی درست میان طبیعت خود با فضای اطرافمان برقرار سازیم باید بیاموزیم که ترس از متفاوت بودن با سایرین و منحصر به فرد بودن را از خود برانیم، ترسی که بیشتر اوقات مانع از این می‌شود که افراد رنگ‌ها را آزادانه به بازی گیرند. اکثراً ما به افرادی شرطی مبدل شده‌ایم، غالباً خود را در حصار از رنگ‌هایی معقول، بی‌روح، خنثی و کم رنگ و بی‌رنگ قرار می‌دهیم و اگر ما در طراحی شهرهایمان بر اساس هویت و شناخت جامعه آنها، عمل کنیم به شکل خوشایند و آرامش بخش دست می‌یابیم نه اینکه به شهری بی روح و پر از تنش، یک شهرساز باید همواره آشنایی را که در فضای پیرامون خود می‌بیند، مدنظر قرار دهد [۱۰]. ممکن است در فضایی وارد شوید که حس کنید گویی از هر سو شما را مورد حمله قرار دهند یا اینکه دارای چنان ظاهر شلوغی باشد که هنگام نیاز به استراحت و آرامش کامل، حتی در دورترین نقطه یک شهر شلوغ هم توجهتان را به خود جلب کند. یک مکان می‌تواند بر اساس نوع عملکردش به طور مثال حس ماجراجویی شما را فعال کند. شباهت بسیار زیبا بین شهر و انسان در ارتباط با رنگ را می‌توان این گونه گفت که رنگ دیوارها، کف‌ها، مبلمان و انتخاب رنگ نامناسب همان‌گونه شخصیت یک فرد را نشان می‌دهد همان‌طور هم هویت یک شهر را بیان می‌کند. انتخاب رنگ نامناسب همان‌گونه که باعث اختلالات جسمانی و روانی می‌گردد اگر در شهر مورد استفاده قرار می‌گیرد قرار گرفتن در آن فضا به مدت طولانی موجب مشکلات زیادی همچون عصبانیت، فشار روانی می‌شود.

۸- رنگ در مسجد

از دیدگاه روانشناسی چهار رنگ آبی، سبز، قرمز و زرد نمایانگر نیازهای اساسی انسان و روان او هستند. نیاز به عشق و محبت، نیاز به خودنمایی، نیاز به عمل و موفقیت و نیاز به جست‌وجوی آینده و رسیدن به آرزوها، همگی اهمیت خاص روانی دارند. این روانشناسی رنگ هنگامی که در مکانی و در هنری دینی به کار می‌رود، نمادگرایی بیشتری می‌یابد [۱۱]. اسلام در هنر راه خلاقیت را باز گذاشته و با وجود محدودیت‌هایی که داشته، سعی کرده انسان را در قید و بند مادیات نگه ندارد. هنر اسلامی، دارای عنصری است که در ورای زمان و مکان می‌گنجد و آن اصل اول دین اسلام است. پس هنر اسلامی از راه تمثیل و نماد وارد عرصه هنر می‌شود و هدف آن، یاری انسان برای شناخت اصل خویش است. رنگ در اسلام پرمایه و غنی از فحوی عمیق باطنی و تمثیلی یا قدسی و معنوی است. به همین دلیل، رنگ در معماری اسلامی با هستی‌شناسی و حیانی کلام قرآن و تمثیل‌های آن درهم تنیده است. روحانیت و قداست و الوهیت رنگ‌ها در هستی‌شناسی اسلامی با روح گرافیک و ذائقه زیبایی‌شناختی ظرافت و صور پر لطف، قرابت و مناسبت بنیادین دارد (رنگ‌هایی که در این میان بیش از بقیه در معماری مساجد استفاده

کانون هیچ جنبشی نیست و به دلیل همین ساکن ماندن، کسالت آفرین می‌شود و به این علت با رنگ‌های دیگر می‌نشینند.

شده‌اند)، سفید، آبی، قرمز، زرد و سبز) رنگ‌هایی هستند که بیشترین تأثیر را دارند [۱۲].

۸-۵- فیروزه‌ای

ایرانیان از دوره پیش از اسلام به قداست فیروزه‌ای معتقد بودند، می‌توان این رنگ را در کاشی‌های مکان‌هایی مانند تخت‌جمشید هم ملاحظه کرد. یا بر اشیای زینتی که خانم‌ها به کار می‌بردند. به نظر آن‌ها فیروزه‌ای دید را قوی می‌کند، نازایی را از بین می‌رود، عزت و سلامت نفس می‌آورد. پس رنگ فیروزه‌ای در کاشی‌های گنبد و مناره‌ها برای تداوم ساختمان و قوی نمودن دید باطنی نگرندگان و عبادت‌کنندگان به کار می‌بردند.

۸-۱- سفید

رنگ سفید که در بیشتر مواقع فضای داخلی مساجد را می‌پوشاند، نشان از قداست و پاکی و آرامش است. سفید در مسجد اسلامی، شکل واحد و توحیدی به خود می‌گیرد و در جهت بیان حالات قدسی، عبادت و نیایش کردن به کار می‌رود. سفید پرمعناترین رنگ در عالم روحانی است و نیز پرمهتاب و ترساننده است. سفید در مسجد دور تا دور آدمی کشیده می‌شود و فضایی پرمعنا و گویا می‌سازد که در مرکز بی‌کرانگی و قداست قرار دارد.

۹- رنگ و کاربرد آن در شهر

در محیط شهری، رنگ را در همه جا می‌توان دید. در بدنه و نمای ساختمان‌ها، پوشش بام، کف‌سازی‌ها، مبلمان شهری، فضای سبز، خودروها و حتی آسمان شهر و نیز رنگ‌آمیزی لباس افراد که همگی نقش مهمی در تعیین چهره رنگی شهر دارند. برای مثال در جامعه ما رنگ‌های تیره و کدر، رنگ‌های غالب هستند که مسلماً شهرها را متفاوت از شهرهایی می‌کند که مردم آن تمایل به رنگ‌آمیزی‌هایی تند و شاد دارند. رنگ‌ها معانی نمادین دارند و حتی در تصورات ذهنی افراد نیز تداعی می‌شود. برای مثال رنگ‌های سبز تیره و سیاه برای مراسم عاشورا به کار می‌رود که ناخودآگاه وقتی در فضای شهری قرار می‌گیریم اندوه تمام وجودمان را فرا می‌گیرد، حتی اگر کسی هیچ پیش زمینه مذهبی نداشته باشد و برای اولین بار وارد ایران در ماه محرم شود این غم را احساس می‌کند. این همان تأثیر رنگ در مردم و شهر است. رنگ‌های زرد، قرمز و نارنجی یادآور فصل پاییز و آغاز مدارس است. در بناها و فضاهای قدیمی، رنگ‌های طبیعی مصالح محلی که بناها به‌وسیله آنها ساخته می‌شد، به شهر چهره‌ای هماهنگ می‌داد و با روحیه، اقلیم و فرهنگ مردم نیز مطابقت می‌کرد. بنابراین رنگ هر شهر تثبیت شده بود و جنبه‌ای از هویت آن محسوب می‌شد. در این شهرها، بناهای مذهبی با تزئینات کاشی فیروزه‌ای رنگ در زمینه خاکی خود می‌درخشیدند. تجربه حرکت در چنین فضاهای شهری به دلیل وحدت آن، آرامش‌بخش و به دلیل تنوع رنگی بجا و حساب شده، سرزنده و متنوع بوده است.

برعکس در شهرهای امروز ما، استفاده از رنگ به معضلی بدون پاسخ تبدیل شده که سازندگان و مردم عادی را به استفاده بی‌فکر و کورکورانه از رنگ کشانده است و اجازه داده می‌شود که سرعت زندگی روزمره و وقایع ما را به دنبال خود بکشد. رنگ وسیله‌ای برای خودنمایی شده است. مدیران از افراد غیرمتخصص در طراحی فضای شهری استفاده می‌کنند و سپس با وجود صرف هزینه و انرژی زیاد با تعجب به نتایج تأسف بار به وجود آمده می‌نگرند [۱۳].

به‌طور کلی برای تهیه سیمای رنگی شهر باید موارد زیر را مد نظر قرار داد:

- نقشه رنگی منطقه یا شهر تهیه شود.

۸-۲- آبی

رنگ آبی عمقی دارد که آدمی را به بی‌نهایت و به جهانی خیالی و دست نیافتنی می‌برد. قدرتش در کنش‌پذیری است و نیرویی آرام‌بخش است. امروزه، چراغ‌برق‌های آبی رنگ در آسایشگاه‌ها برای آرام کردن بیماران به کار می‌رود. آبی دارای قدرتی است همانند قدرت طبیعت در زمستان. هنگامی که همه جوانه‌ها و رویش‌ها در ظلمت و سکوت پنهان می‌شوند. آبی همیشه سایه‌دار است و در نهایت عظمت خود به تاریکی می‌گراید. آبی روان ما را به امواج ایمان، به بی‌انتهای روح سوق می‌دهد. آبی برای ما به مفهوم ایمان و برای چینی‌ها سمبل فناپذیری است. آبی به دلیل سکوت و آرامش اسرارآمیزش در تابلوهای مذهبی مسیحیت و بناهای اسلامی کاربرد ویژه‌ای دارد و نشان از فروتنی، ایمان و اعتقاد، اعتماد و مقاومت دارد.

۸-۳- لاجوردی

لاجوردی مثال رنگ عالم است و وسعت درون و بی‌کرانگی آسمان را نشان می‌دهد. در کاشی‌کاری مانند آسمان فضا را می‌پوشاند و نقوش زرد و نارنجی در میانه آن مانند ستارگان در آسمان می‌درخشند و نقش و نگارهای گیاهی، آدمی را به خیال بهشت می‌برد. خطوط آن‌ها قداست و آیات نور را دربردارند. بدین گونه است که کلام و نقش در هم می‌نشینند و هر نقش و نگار سمبل و نماد چیزی از آن عالم مثال می‌شود.

۸-۴- سبز

سبز در حد فاصل زرد و آبی قرار دارد و ترکیبی از این دو رنگ است. سبز رنگ دنیای سبزیجات است. نشان‌دهنده ارضای آرامش و امیدواری است. رنگ سبز، آمیزشی از دانش و ایمان است. سبز متمایل به زرد، احساس جوانی و نیروی بهار می‌آورد. و به این علت در فصل بهار شادی، تصویری جدای از دیگر مواقع دارد. رنگ سبز متمایل به آبی، حالت روحانیت را نشان می‌دهد. سبز رنگ حرم پیامبر (ص) است. روایت است که در هنگام نزول وحی، افق آسمان به رنگ سبز نمایان شد. رنگ سبز زندگی و زیستن است. رنگ آرامش، سبز مطلق، آرام‌ترین رنگ‌هاست

قدم زدن از مکانی به مکان دیگر به صورت متوالی آشکار می‌شوند و در پیش رو قرار می‌گیرند. در عین حال همراه با افزایش سرعت حرکت برای سواره‌ها در شهر، نقطه تمركز دورتر، جزئیات زمینه مبهم، ادارک فضایی ضعیف می‌شود، لذا اشخاص سواره به طور نسبی کمتر از عابرین پیاده می‌توانند جزئیات منظر شهری را ادراک نمایند [۱۵].

در یک بزرگراه یا خیابان شریانی درجه یک به دلیل نیاز به بالا بردن سرعت و بزرگ مقیاس بودن فضا و جداره‌های لازم است که از لکه‌های رنگی بزرگ و هدایت‌گر استفاده شود. وجود لکه‌های ریز و متنوع با جزئیات زیاد که توجه رانندگان را به خود جلب می‌کند اشتباهی است که هدف از خلق این‌گونه فضاها را مخدوش می‌کند. برعکس در یک پیاده‌رو که هدف در آن حضور هر چه بیشتر پیاده و مقیاس کوچک است، توجه به جزئیات ریزتر با رنگ‌آمیزی متنوع و قابلیت شناسایی بیشتر و برقراری ارتباط برای افراد آن محل مورد نظر است [۱۶]. این در حالی است که انتخاب رنگ در بزرگراه‌های تهران با سرعت بالای اتومبیل‌ها در نقاشی‌های دیواری در اکثر مواقع همراه با لکه‌های کوچک و در مقیاس سرعت پایین می‌باشد. علیرغم صرف هزینه هنگفت شهرداری، شهروندان کمتر فرصت دیدن آنها را دارند. بنابراین سرعت در انتخاب نوع رنگ آمیزی فضاها بسیار در درک صحیح آن می‌تواند مؤثر باشد. از طرفی از آنجایی که پیمانکاران مختلف با دیدگاه‌های هنری متفاوت و به صورت منفرد به طراحی این فضاها در شهر تهران مشغولند، اغلب هیچ دیدی نسبت به طراحی پی در پی و نحوه توالی صحیح این فضاها ندارند. این در حالی است که در صورت وجود پالت رنگی واحد و پیش‌بینی شده در شهر می‌توان این امر را نیز کنترل نمود تا خوانایی و معنای فضاها شهری را افزایش داد. در نهایت می‌توان گفت در حیطه رنگ، طراحی شهری حکم نقاشی را دارد که بر روی بومی سه بعدی کار می‌کند که دارای مقیاس عظیمی است و علاوه بر آن پویا و در حال حرکت و رشد است. به عبارتی افراد هنگام حرکت با سرعت‌های مختلف، بنا بر نیاز هر فضا در سطح شهر باید تداوم و پیوستگی را حس کنند. نظریه رنگ برای شهر در زمینه وسیع‌تری کاربرد دارد و هدف آن ایجاد هماهنگی در مکان‌هایی است که عاری از هماهنگی‌اند. در واقع استفاده از رنگ برای طراحان شهری، به منظور ایجاد حس وحدت در عین وجود تنوع نیاز هر فضا یا شهر است.

۹-۲- نقش رنگ در ایجاد خوانایی و هویت در شهر

حفظ و تقویت خوانایی و هویت در تک تک فضاهای هر شهر همواره از مهم‌ترین اهدافی است که مستقل از نوع فضا یا محل شهر می‌بایست مورد نظر طراح و مدیریت شهری قرار گیرد. رنگ یکی از مهم‌ترین عناصری است که می‌تواند به سادگی و با هزینه‌ای کمتر از ساخت و ساز برای تعریف فضاها، در ایجاد خوانایی، حس وحدت و حس مکان مؤثر باشد. حس وحدت و یکپارچگی از ویژگی‌های بارز معماری و شهرسازی ایران بوده است، در حالی که اکنون اغتشاش و از هم گسیختگی در شهرها جای آن را گرفته است. استفاده از نقشه رنگی صحیح و بجا می‌تواند به تقویت حس وحدت که منجر به حس مکان و هویت بخشی

- طرح جامع رنگ برای یک شهر باید جامع و قابل اجرا باشد و از قوانین هماهنگ رنگ‌ها تبعیت کند.

- در انتخاب رنگ‌ها باید هویت شهر و سلاقی و فرهنگ مردم مورد توجه قرار گیرد.

- طرح جامع رنگ نه تنها تکلیف مناطق و فضاهای شهری را از لحاظ هماهنگی مشخص می‌نماید بلکه در انتخاب رنگ تجهیزات و عناصر ثابت و متحرک در فضای شهری نیز بین سازمان‌ها و نهادهای مختلف شهر هماهنگی ایجاد می‌کند، باید توجه داشت که در طرح رنگی شهر باید چهار سطح مورد مطالعه قرار گیرند:

۱- شهر یا منطقه

۲- خیابان یا میدان

۳- بناهای منفرد

۴- جزئیات (پنجره‌ها تزئینات مبلمان شهری و غیره)

می‌توان مسیره‌ها، میادین و میعادگاه‌های معروف و خیابان‌های مهم را با کدهای رنگی خوانا کرد. استفاده از رنگ در شهر با کاربرد رنگ در نقاشی متفاوت است. در دنیای پیچیده رنگ‌ها وظیفه طراح شهری پاسخ به نیاز انسان جهت سادگی و قابل ادراک کردن شهر است.

۹-۱- تأثیر رنگ بر ادراک شهر

منظر شهری به دلیل ماهیت عینی و ملموس خود (البته در کنار ماهیت ذهنی آن) توسط حواس انسان قابل ادراک می‌باشد. مهم‌ترین حس از میان حواس پنجگانه در فهم منظر شهری، حس بینایی است. تغییر تدریجی مناظر شهری در بازه‌های زمانی بر چگونگی و نحوه این ادراک تأثیر می‌گذارد علاوه بر آن، میزان و کیفیت تأثیرپذیری از منظر شهری به نوع حرکت اعم از پیاده و یا سواره وابسته است. بنابراین دو عامل زمان و حرکت بر کیفیت ادراک منظر شهری مؤثرند. این مفهوم از آن جهت اهمیت دارد که کاربران شهری در اکثر مواقع در حال حرکت در شهر می‌باشند، بنابراین جهت طراحی رنگی در شهر باید نوع حرکت در فضاهای مختلف مورد توجه تصمیم‌گیران قرار بگیرد. این حرکت در مسیرهای ارتباطی شهر اتفاق می‌افتد، در واقع خیابان‌ها و معابر علاوه بر ایجاد شبکه ارتباطی و تأمین دسترسی‌ها و نفوذپذیری به عنوان شریان‌ها و استخوان‌بندی، دید به چشم‌اندازها را نیز تقویت می‌کنند به این ترتیب بخش عمده‌ای از الگوهای منظرسازی توسط این شریان‌ها تعریف می‌شود [۱۴]. بنابراین لازمه ادراک صحیح و مناسب انسان از رنگ منظر شهری در حین حرکت و یا در طول زمان وابسته به بکارگیری برخی اصول و انگاره‌های طراحی می‌باشد. از میان اصولی که عمدتاً با تکیه بر نظریات و آراء متخصصین و اندیشمندان حوزه سیمای شهری قابل استنتاج است، نزدیک‌ترین نظر در این زمینه دیدگاه کالن در مورد دیدهای پی در پی^۱ بر سیمای شهری است. وی معتقد است که هر چند عابر پیاده در داخل شهر و با سرعتی ثابت عبور می‌کند، اما مناظر شهری در قالب نمایش دسته‌ای از عناصر شهری در فازهای زمانی مختلف شکل می‌گیرند که با

¹ Serial vision

و سرزنده می‌کند. فقدان تنوع و سرزندگی، ناخواسته مانع حضور افراد در فضاها و مشارکت آنها در زندگی مدنی است. با توجه به این مطلب، ایجاد تنوع و خلق شادی و نشاط در فضای مناسب به‌صورتی حساب شده و فکر شده به راحتی ممکن است. بارزترین نمونه آن خیابان‌های تجاری و فضاهای بازی کودکان است که تنوع رنگی آنها به منظور خلق فضاهایی شاد به امری بديهی تبدیل شده است. حتی مناسبت‌های خاص نیز یادآور تنوع رنگی متفاوت از سایر اوقات سال هستند. مراسم شادی و جشن و سرور در ذهن همه مترادف با رنگ‌آمیزی متنوع و متفاوت در روز و شب است [۱۶]. برای مثال در اقلیم‌های سرد با آسمان خاکستری و تابش کم خورشید استفاده از رنگ‌های تند و زنده می‌تواند عناصر را راحت‌تر قابل شناسایی سازد و فضا را شادتر کند و از این طریق در روحیه افراد تأثیر مثبتی بگذارد و آنها را تشویق به حضور در فضا کند. رنگ خاکستری و نهایتاً سبز در طول اتوبان‌ها و نماهایی که با رنگ‌ها و بافت‌های خنثی دارند و یا بدون فکر تند و زنده شده‌اند در شهر تهران باعث شده است که بیننده در پی بی‌توجهی مسئولان این امر، تمایلی به حضور در سطح شهر نداشته باشند. این امر در سطوح مختلف ملی می‌تواند مؤثر باشد. چه به لحاظ سلامت روانی افراد جامعه و چه به لحاظ حفظ مشارکت‌های جمعی در امر مدیریت شهری. از این رو با توجه به اهمیت تأثیر رنگ در نحوه ادراکات فضایی استفاده‌کنندگان لازم است به شناسایی عوامل تولید رنگ در شهر پرداخته شود.

۱۰- عناصر تشکیل دهنده رنگ در شهر

در محیط شهری رنگ را در همه جا می‌توان دید. در بدنه و نمای ساختمان‌ها، پوشش بام، کف‌سازی، میلمان شهری و فضای سبز، خودروها و حتی آسمان و نیز رنگ‌آمیزی لباس افراد که همگی نقش مهمی در تعیین چهره رنگی شهر دارند. بنابراین نحوه ترکیب و شناخت صحیح ثابت رنگی توسط طراحان در کنار سایر عوامل طراحی می‌تواند شهر را خوانا، باهویت، سرزنده و شاد و زیبا سازد به طوری که شهروندان همواره از شهر خود با خاطره‌ای خوشایند و به عبارتی خاطراتی رنگی و زیبا یاد کنند. در جدول ۱ برخی از عناصر کالبدی و غیرکالبدی که در رنگ شهر مؤثرند آورده شده است [۱۷].

به فضا می‌گردد، کمک کند. در واقع ایجاد هویت و تعیین چشم‌انداز و دورنمای مشخص شهری از جمله اهداف طراحی شهری است که رنگ می‌تواند از عوامل تأثیرگذار در آن باشد. حتی اکنون که شهرها به شدت دچار اغتشاش و بی‌هویتی رنگی شده‌اند با نام بردن برخی از شهرها، طیف‌های رنگی خاصی در ذهن زنده می‌شود. این همان توقع و انتظاری است که از هویت و نقش آن در شهر می‌رود و طراح می‌بایست در جهت تقویت آن تلاش کند. در بسیاری موارد پالت رنگی به صورت ناخودآگاه در یک شهر چنان طی سال‌ها مورد استفاده قرار گرفته است که خود به نشانه و نمادی قوی تبدیل شده است. بسیاری از شهرها، روستاها و مناطق طی سال‌ها سنت‌های رنگی خود را به دست آورده‌اند. حتی محله‌ها و بخش‌های مختلف شهرها نیز می‌توانند حال و هوای رنگی متفاوتی داشته باشد. برای مثال بخش‌های حومه‌ای شهر با بخش‌های صنعتی یا بخش‌های اداری و مرکزی یا بافت تاریخی هر یکی دارای کدهای رنگی متفاوتی است. از طرفی در هر فرهنگ، رنگ‌ها هویت خاص خود را دارند به طوری که گاه در تصورات ذهنی ما هر بنا با رنگ‌های خاصی تداعی می‌شود. مثلاً رنگ‌های فیروزه‌ای و آبی، یادآور بناهای مذهبی و مساجد هستند و یا با دیدن رنگ‌های تند و شاد به یاد فضاهای کودکان می‌افتیم. رنگ‌های مختلف می‌توانند یادآور زمان‌ها، معانی و وقایع خاص باشند.

برای مثال رنگ‌های سبز تیره و سیاه برای مراسم عاشورا و رنگ‌های زرد، قرمز و نارنجی یادآور فصل پاییز و آغاز مدارس است که هر یک چهره متفاوتی به فضاهای شهری می‌دهند. شناسایی هویت‌های رنگی می‌تواند در خوانا کردن فضا به طراحان شهری کمک کند. طراحی رنگ در شهر از دیدگاه روان‌شناسی و تأثیر آن‌ها بر انسان می‌تواند در هویت بخشی فضاها تأثیر بگذارد. به عنوان مثال استفاده از رنگ قرمز در فضاهایی مانند شهربازی‌ها می‌تواند به هیجان فضا بیفزاید.

۹-۳- رنگ و تنوع و سرزندگی در شهر

رنگ به کاهش خستگی و برانگیختن چشم کمک می‌کند. رنگ‌ها زمینه متنوعی از تضادها (کنتراست‌ها) را در ساعات مختلف روز پدید آورده و در هر ساعت سایه- روشن‌های جدیدی به وجود می‌آورند و فضا را متنوع

جدول ۱- عناصر مؤثر در رنگ شهر.

پوشش گیاهی - سبز	عناصر طبیعی	عناصر کالبدی	
خاک و مانند آن - خاکی تا قهوه‌ای، خاکستری و جزء آن			
قدیم	بناها		عناصر مصنوع
جدید			
فضاهای شهری			
خودروها	عناصر متحرک		
آدم‌ها و لباس‌هایشان			
میلمان	عناصر ثابت		
الحاقتات			
نور		عناصر غیر کالبدی	

۱-۱۰- رنگ در عناصر طبیعی

فضاهای سبز شهری مهم‌ترین عنصر تأمین‌کننده تنوع رنگی هستند و در شکل‌دهی سیمای شهری نقش اساسی دارند. این عناصر می‌تواند شامل پوشش گیاهی و سایر عناصر طبیعی باشند. در شهرها این فضاها شامل پارک‌ها و فضاهای اطراف اتوبان‌ها و خیابان‌ها می‌باشند. اما در این زمینه بهتر است طراحان از گونه‌های مختلف گیاهی جهت بهره از رنگ در طبیعت، آگاهی کافی داشته باشند. زیرا تصور عمومی از این عنصر رنگی در بیشترین حالت رنگ سبز است. در حالی که پوشش گیاهی بسیاری در طبیعت از این ویژگی برخوردارند که با تغییر فصل، رنگ‌های مختلفی را در چشم‌انداز شهری ایجاد می‌کنند، بنابراین آگاهی از این تنوع می‌تواند ترکیب رنگی مطلوبی را در طراحی مناظر شهری ایجاد نماید. رنگ‌های طبیعت به علت نزدیکی به طبیعت انسان بر رنگ‌های مصنوعی شهری برتری دارند. از این رو مناظر طبیعی شهری از مهم‌ترین عامل ایجاد‌کننده رنگ در شهر هستند. رنگ‌های مناظر طبیعی در شهر فعال و متغیر بوده و در فصول مختلف سال موجب تنوع رنگی در محیط می‌شوند، بر همین اساس است که می‌بایست محیط‌های دلپذیر شهری از ترکیب حساب شده رنگ در مناظر خویش بهره ببرند.

گرچه رنگ غالب طبیعت سبز است اما استفاده از گیاهان سبز در پارک‌ها و کناره اتوبان‌ها به تنهایی پس از مدتی ممکن است منجر به کسالت بصری و عدم توجه گردد. در حالی که طراحی با استفاده از گیاهان متنوع و رنگی و نیز مبللمان رنگی در کنار سبز به زیبایی مناظر طبیعی نیز بیفزاید. الهام از طبیعت در زمینه رنگ‌آمیزی نیز می‌تواند موضوع مهمی باشد. هرگز رنگ گل‌ها، پرندگان، درختان و آسمان و دریا، تنهاجمی به نظر نمی‌رسند. چشمان ما به این رنگ‌ها عادت دارند و با پیام آنها آشناست، به شرط اینکه در جزئیات نیز از طبیعت پیروی شود. در طبیعت رنگی یک‌دست و به اصطلاح تخت نیست. حتی در آسمان و یا پهنه دریا، سایه‌های بسیار متنوعی از آبی یافت می‌شود [۱۸].

اما به هر حال باید در نظر داشت، به عنوان مثال فضاهایی مانند پارک گرچه تداعی‌کننده رنگ سبز است اما الزاماً نباید سبز باشند و گیاهان رنگی زیادی وجود دارند که بسته به نوع پارک می‌توان از ترکیب آنها با سبز بهره جست و یا مبللمان پارک را با توجه به استفاده‌کنندگان آن رنگ نمود تا سبزی طبیعت پارک‌ها به یکنواختی نگراید و دلپذیرتر به نظر آید. حتی باید توجه داشت که مردم در سنین متفاوت فضاهای مختلفی می‌طلبند به عنوان مثال فضاهای ماسه‌ای (که سبز نیستند) در پارک‌ها می‌تواند محل بازی مناسبی برای کودکان باشد. فضاهایی به رنگ صورتی برای خردسالان هیجان‌انگیز و در عین حال آرام‌بخش است. بچه‌های مدرسه‌ای، بنفش و قهوه‌ای، نوجوانان قرمز و زرد و نارنجی و خانواده فضاهای سبز و آبی را ترجیح می‌دهند و سالخورده‌گان نیز به همه نوع فضا با رنگ‌های مختلف علاقه دارند، به شرط آنکه امن و راحت باشد [۱۹].

۱-۱۰-۲- رنگ در عناصر مصنوع

این عناصر می‌تواند شامل بناها، فضاهای شهری، عناصر متحرک و عناصر ثابت باشد. آنچه باید در مدیریت رنگ در شهر در نظر گرفت تنوع در حین هماهنگی عوامل رنگی شهر است. انواع تبلیغات و تابلوهای شهری، تابلوهای راهنمایی و رانندگی، رنگ پوشش افراد، رنگ خودروها، تغییر فصول، بستر موقعیت جغرافیایی هر شهر، علاوه بر عوامل مرسوم مانند بناها، کف و دیگر عناصر شهری ثابت در چهره رنگی آن تأثیرگذار است. در این مورد حتی انتخاب هدفمند رنگ وسایل نقلیه حمل و نقل عمومی از جمله اتوبوس، تاکسی و غیره یا دخالت در رنگ‌آمیزی تابلوها، اعم از تابلوی مغازه‌ها و سایر علائم شهری می‌تواند چهره رنگی شهر را به کلی دگرگون کند. در برخی نقاط مهجور، حضور خرده‌فروشان دوره‌گرد از جمله گل‌فروش‌ها می‌تواند در رنگ‌آمیزی فضا و سرزندگی آن تأثیرگذار باشد. از این رو همواره در تعیین سیمای رنگی شهر، باید میان تصمیم‌گیری ارگان‌های مسئول در مورد رنگ عناصر هماهنگی به عمل آید تا رنگ‌های منتخب آنها یا مجوزهای صادره نه تنها چهره رنگی شهر را مخدوش نکنند، بلکه هماهنگ و در جهت طرح جامع رنگی شهر باشد.

۱۱- نتیجه‌گیری

رنگ‌ها واجد کیفیت‌هایی هستند که باید به گونه‌ای بسیار سنجیده و با توجه به دیگر کیفیات فضایی و ویژگی‌های محلی از آن استفاده نمود. نمی‌توان با یک شناخت کلی به ارائه راه‌کارها و ضوابط درباره آن پرداخت و انتظار افزایش کیفیت‌های فضای شهری را داشت. شناخت دقیق از شرایط اقلیمی، ویژگی‌های بومی مکان و هویت محلی در این زمینه بسیار کارگشاست. آنچه می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، این نکته حساس است که در هر مکان نمونه‌های مناسب در رابطه با کیفیت‌های رنگی موجود می‌باشد که می‌تواند به عنوان الگو برای طراحی‌های جدید مورد استفاده قرار گیرد. تهیه طرح جامع رنگی تلاشی در جهت بهره‌وری همه جانبه و هدفمند به کارگیری رنگ در مناطق مختلف شهری است. این طرح‌ها می‌بایست همانند سایر طرح‌های شهری در مقاطع مختلف مورد بازبینی قرار گیرد و نیازها و شرایط جدید در آن لحاظ گردد. بخش مکمل چنین مطالعاتی مربوط به شناخت سلاقی مردم، فرهنگ بومی و سایر مؤلفه‌های اجتماعی تأثیرگذار در شکل‌گیری هویت فضاها می‌باشد. نکته حائز اهمیت دیگر این است که رنگ را نمی‌توان بعد از ساخت بناها و شهر به آن اضافه نمود، بلکه این امر هنگام ساخت بنا و شهر باید تصمیم‌گیری شود.

رنگ‌ها از ارکان مهم بیان هویت و خوانایی شهرها به شمار می‌روند، اما در شهرها کمتر از عامل رنگ جهت ایجاد حس زندگی و هویت استفاده شده و امروزه شهرها خاکستری و در عین حال دارای اغتشاشات رنگی زیادی می‌باشند. امیدواریم با تهیه "طرح جامع رنگ شهر" با توجه به اقلیم، فرهنگ و هویت شهرها، جهت‌دهی و دید کلانی را نسبت به موضوع رنگ پیدا کنیم.

۱۲- مراجع

۱. J. Albers, A. Sharveh, "Interaction of color", Ney Publication, Tehran, 2003.
۲. J. Bodo w, A. Sharveh, "How to paint and draw", Marlik Publication, Tehran, 1995.
۳. D. A Dondis, M. Sepehr, "Primer of visual literacy", Soroush Press, Tehran, 1368.
۴. M. Luscher, V. Abizadeh, "The luscher colour test ", Dorsa Publication, Tehran, 1989.
۵. J. Itten, M. Halimi, "The Book of color", Publication of Ministry of Culture and Islamic Guidance, Tehran, 2011.
۶. P. Wills, M. Faraji, "Color therapy", Dorsa Publications, Tehran, 1996.
۷. J. Itten, A. Sharveh, "The Art of Color", Yasavoli Publications, Tehran, 2012.
۸. G. Kepes, F. Mohager, "Language of vision", Soroush Press, Tehran, 1989.
۹. T. Turner, translated by F. Nori, "City as Landscape: A Post Post-modern View of design and Planning", publication of Processing and Urban Planning co., Tehran, 1997.
۱۰. هادی هزاوه‌ای، "برنامه‌های آموزش هنر برای معلمان"، انتشارات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران، ۱۳۶۴.
۱۱. مینا غرویان، "اگر رنگی نبود"، مجله روز هفتم، شماره ۱۱، ۱۵-۲۵، ۱۳۷۶.
۱۲. مینو واثقی، "آموزش هنر"، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران، ۱۳۹۱.
۱۳. سید ابوالقاسم سید صدر، "معماری، رنگ، انسان"، انتشارات آثار اندیشه، تهران، ۱۳۸۰.
۱۴. جابر عناصری، "مردم شناسی و روانشناسی هنری"، انتشارات اسپرک، تهران، ۱۳۶۸.
۱۵. باقر حسینی و سینا رزاقی اصل، "حرکت و زمان در منظر شهری"، ویژه نامه مهندسی معماری و شهرسازی، شماره ۶، ۸۳-۸۸، ۱۳۸۷.
۱۶. جهان‌شاه پاکزاد، "سیمای شهر آنچه کوبین لینگ از آن می‌فهمید"، فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، شماره ۵۳، ۲۰-۲۵، ۱۳۸۵.
۱۷. کوروش محمودی، امیر شکیبامنش، "اصول و مبانی رنگ شناسی در معماری و شهرسازی"، انتشارات طحان، تهران، ۱۳۸۴.
۱۸. سولماز حسینیون، "رنگ در شهر از دیدگاه طراحی شهری"، ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۳۹، ۱۴-۱۹، ۱۳۸۰.
۱۹. محمدتقی دادرسی جدی پیشخانی، "نقش رنگ در هویت شهرهای جدید"، همایش بین‌المللی شهرهای جدید، ۱۶۱-۱۷۳، تهران، ۱۳۸۵.
۲۰. تام ترنر، مترجم فرشاد نوریان، "شهر همچون چشم‌انداز، نگرشی فراتر از فرانوگرایی به طراحی و برنامه‌ریزی شهری"، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، تهران، ۱۳۷۶.